

ДИПЛОМАТІЯ ЗДОРОВ'Я ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС¹

HEALTH DIPLOMACY AS A COMPONENT OF THE EU'S FOREIGN POLICY

Турчин Я.Б.,

orcid.org/0000-0002-9114-1911

доктор політичних наук,

професор кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»

Івасечко О.Я.,

orcid.org/0000-0003-2141-3309

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»

З'ясовано, що в сучасній системі міжнародних відносин посилюється взаємоз'язок між здоров'ям, глобалізацією та зовнішньою політикою. Дипломатія у сфері охорони здоров'я розуміється як одна з форм дипломатії, завданням котрої є захист здоров'я та добробуту населення за межами національних кордонів, що зумовлено суттєвим впливом цих процесів на міжнародну безпеку, стабільність та соціально-економічний розвиток усіх країн світу. Стверджується, що координація дій світових акторів з метою запобігання, виявлення та реагування на глобальні загрози здоров'ю посилює міжнародну співпрацю, запобігає конфліктам та сприяє сталому розвитку. Розглянуто особливості дипломатії здоров'я ЄС, її вплив на управління глобальною системою охорони здоров'я, досягнення лідерських позицій, міжнародну безпеку та співпрацю. Розкрито підхід ЄС до розв'язання проблем глобального здоров'я, який базується на європейських цінностях, найперше правах людини та пов'язаних з ними солідарністю, універсальністю, рівністю та доступом до якісної медичної допомоги, а також безпеки та розвитку людини. ЄС трактує глобальне здоров'я як важливу складову зовнішньої політики, критично важливий напрям з геополітичної позиції та центральний елемент відкритої стратегічної автономії. Проаналізовані засадничі принципи, напрями, програми та фінансові інструменти сучасної дипломатії здоров'я ЄС, зафіксовані в «Глобальній стратегії ЄС у сфері охорони здоров'я. Краще здоров'я для всіх у мінливому світі». Зроблено висновок про те, що ЄС є важливим партнером майже у всіх напрямках глобальної охорони здоров'я: політично, економічно та фінансово. Продовжує відігравати провідну роль у глобальній дипломатії здоров'я, дотримуючись концепції м'якої сили у зовнішній політиці, виступаючи нормативним лідером у зміцненні глобальної охорони здоров'я та безпеки. Ключовими діями ЄС у глобальній дипломатії здоров'я є інструменти фінансової та технічної допомоги, регуляторний вплив, кризове реагування, посилення багатосторонніх партнерств, інновації та дослідження. Сьогодні ЄС зіштовхнувся з цілою низкою викликів в досягненні амбітних цілей дипломатії здоров'я, як-от: стрімке поширення популізму та націоналізму, антиінтеграційні настрої, нерівність та соціальні розколи, дезінформація, зниження довіри до глобальних багатосторонніх інституцій, політизація охорони здоров'я. Усе важливішими стають безпекові виклики (війни, конфлікти, тероризм тощо). Саме від ефективності дій ЄС у їх подоланні залежить й результативність дипломатії здоров'я, у тому числі в досягненні лідерських позицій, безпеки, взаємного розвитку та просування європейських цінностей. Також вдале застосування міжнародних партнерств у сфері охорони здоров'я за участі ЄС може слугувати дієвим інструментом миробудівництва.

Ключові слова: дипломатія, Європейський союз, зовнішня політика, гуманітарна діяльність, програми ЄС, глобальне управління.

It has been established that in the contemporary system of international relations, the interconnection between health, globalization, and foreign policy is becoming increasingly strong. Health diplomacy is understood as a form of diplomacy whose mission is to protect the health and well-being of populations beyond national borders, given the significant impact of these processes on international security, stability, and the socio-economic development of all countries worldwide. It is

¹ Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність. Номер проєкту: 101126654 – EU_LEAD – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them. Project number: 101126654 – EU_LEAD – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

argued that coordination of actions by global actors aimed at preventing, detecting, and responding to global health threats strengthens international cooperation, prevents conflicts, and promotes sustainable development.

The specific features of the EU's health diplomacy are examined, as well as its impact on the governance of the global health system, the attainment of leadership positions, international security, and cooperation. The EU's approach to addressing global health challenges is revealed, which is based on European values—above all, human rights and the related principles of solidarity, universality, equality, and access to quality healthcare, as well as human security and development. The EU views global health as an important component of foreign policy, a critically important direction from a geopolitical perspective, and a central element of open strategic autonomy.

The fundamental principles, priorities, programs, and financial instruments of contemporary EU health diplomacy, as set out in “The EU Global Health Strategy: Better Health for All in a Changing World” are analyzed. It is concluded that the EU is an important partner in almost all areas of global health—politically, economically, and financially. It continues to play a key role in global health diplomacy, adhering to the concept of soft power in foreign policy and acting as a normative leader in strengthening global health and security.

The EU's key actions in global health diplomacy include financial and technical assistance instruments, regulatory influence, crisis response, strengthening multilateral partnerships, innovation, and research. Today, the EU faces a wide range of challenges in achieving the ambitious goals of health diplomacy, such as the rapid spread of populism and nationalism, anti-integration sentiments, inequality and social divides, disinformation, declining trust in global multilateral institutions, and the politicization of health. Security challenges (wars, conflicts, terrorism, etc.) are becoming increasingly significant. The effectiveness of the EU's response to these challenges will determine the success of health diplomacy, including in achieving leadership positions, peace, security, mutual development, and the promotion of European values. Moreover, the effective use of international partnerships in the field of healthcare with EU participation can serve as a powerful instrument of peacebuilding.

Key words: diplomacy, European Union, foreign policy, humanitarian activity, EU programs, global governance.

Постановка проблеми. У сучасній системі міжнародних відносин спостерігається посилення взаємозв'язку між здоров'ям, глобалізацією та зовнішньою політикою, що актуалізує вивчення глобальної дипломатії охорони здоров'я з цілої низки причин. По-перше, пандемії чи кліматичні зміни не лише загрожують здоров'ю населення планети загалом, а й потребують консолідованих зусиль міжнародних акторів для їх роз'язання, досягнення безпеки та рівності у сфері охорони здоров'я. По-друге, дипломатія здоров'я безпосередньо пов'язана з міжнародною безпекою, позаяк пандемії чи біологічні загрози призводять до значних транснаціональних політичних та безпекових наслідків, які руйнують світові економіки, створюють додатковий тиск на соціальні системи, провокують суспільні та політичні напруги. По-третє, охорона здоров'я взаємопов'язана із соціально-економічним розвитком, адже країни з більш здоровим населенням, як правило, демонструють економічний прогрес і стабільність. Одночасно, така дипломатія може сприяти інвестиціям у національні системи охорони здоров'я, зменшуючи бідність, посилюючи соціальну згуртованість та сталий розвиток [2]. Не менш важливо, що координація дій світових акторів з метою запобігання, виявлення та реагування на глобальні загрози здоров'ю посилює міжнародну співпрацю, запобігає конфліктам та сприяє стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча глобальна дипломатія здоров'я є відносно новим явищем, але посилення її значення для розвитку сучасної системи міжнародних відносин та досягнення глобальними акторами своїх геополітичних пріоритетів привернуло увагу до вивчення цього феномена цілої низки дослідників. Зокрема, йдеться про напрацювання Кікбуш І., Лю О.,

Кац Р., Корнблет С., Грейса А., Ліфа Е., Фішер Д., Лі К., Зільбершміда Г., Басса П., Рукерта А., Лабонте Р., Ленкуча Р., Раннелс В., Вінканна А., Новотні Т., Бергер Ш. та ін. **Формулювання цілей статті.** Водночас недостатньо вивченою залишається тематика дипломатії глобального здоров'я ЄС, її впливу на управління глобальною системою охорони здоров'я, досягнення лідерських позицій, міжнародну безпеку та співпрацю, що і є метою представленого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважається, що дипломатія у сфері охорони здоров'я є однією з форм дипломатії, завданням котрої є захист здоров'я та добробуту населення за межами національних кордонів, що зумовлено чималим впливом цих процесів на міжнародну безпеку, стабільність та соціально-економічний розвиток усіх країн світу. Такий тип дипломатії має цілу низку особливостей, найперше об'єднує пріоритети як глобального здоров'я, так і зовнішньої політики, консолідує зусилля представників різних сфер (громадського здоров'я, міжнародних відносин, управління, права та економіки), дії котрих впливають на охорону здоров'я населення цілого світу. Йдеться про численні міжнародні організації (ВООЗ, ООН, СОТ, ЄС та ін.), які формують платформи для співпраці та сприяють координації глобальних ініціатив у галузі охорони здоров'я, національні уряди, які розподіляють ресурси та розробляють відповідні політики, дипломатичні корпуси, які репрезентують інтереси своїх країн на міжнародних майданчиках, ведуть перемовини, зміцнюють дипломатичні відносини між країнами з питань, пов'язаних з охороною здоров'я, а також неурядові організації, приватний сектор (підприємства, транснаціональні корпорації, позабюджетні фонди тощо), академічні та дослідницькі

установи, інститути громадянського суспільства, які підвищують обізнаність про конкретні проблеми охорони здоров'я, проводять моніторинг ініціатив та прогресу, забезпечуючи прозорість та підзвітність у цій сфері [2].

Незважаючи на те, що термін «глобальна дипломатія охорони здоров'я» є в центрі уваги багатьох наукових досліджень, однак наповнюється різними значеннями, які, зазвичай, відображають три категорії взаємодії щодо міжнародних питань громадського здоров'я: 1) базова дипломатія, офіційні переговори між країнами; 2) багатостороння дипломатія, переговори між країнами та іншими суб'єктами, які не обов'язково призводять до підписання угод; 3) неформальна дипломатія, взаємодія між міжнародними суб'єктами громадського здоров'я та їхніми партнерами на місцях, включаючи посадовців країни перебування, неурядові організації, компанії приватного сектору та громадськість [3].

Подібно можна виокремити різні підходи до змістового наповнення дефініції глобальної дипломатії охорони здоров'я, як-от: «діяльність задля політичних змін, що слугує подвійній меті: покращення глобального здоров'я з одночасною підтримкою та зміцненням міжнародних відносин, особливо в зонах конфліктів та середовищах з обмеженими ресурсами» (В. Адамс, Т. Е. Новотний, Х. Леслі); «багаторівневі, багатосторонні переговорні процеси, що формують та керують глобальним політичним середовищем у сфері охорони здоров'я» (Я. Кікбуш); «завоювання сердець та розумів людей у бідних країнах шляхом експорту медичної допомоги, досвіду та персоналу для підтримки тих, хто її найбільше потребує» (А. Фаучі); «культивування довіри та переговори щодо взаємної вигоди в контексті глобальних цілей охорони здоров'я» (Дж. Бонд); «обраний метод взаємодії між зацікавленими сторонами, залученими до громадського здоров'я та політики задля представництва, співпраці, вирішення спорів, покращення систем охорони здоров'я та забезпечення права на здоров'я для вразливих груп населення» (Спеціалізована консультативна група «Дипломати охорони здоров'я») [4]. Чимало вчених у галузі міжнародних відносин розглядають дипломатію здоров'я крізь призму м'якої або розумної сили, а також дипломатії стихійних лих. Вони вказують на її виняткову роль для покращення відносин між країнами, сприяння миру та безпеці. В ідеалі глобальна дипломатія охорони здоров'я повинна слугувати як цілям охорони здоров'я, так і зовнішньої політики, наприклад, шляхом трактування охорони здоров'я як нішевої дипломатії у багатосторонньому порядку денному [1, с.2160]. Здебільшого, у широкому сенсі, глобальну дипломатію охорони здоров'я визначають як багатосторонні переговори та розробку полі-

тики з питань глобального здоров'я з основними зацікавленими групами в галузі охорони здоров'я та зовнішніх справ.

Дипломатія здоров'я пов'язана з концепцією «медичної дипломатії», що була запроваджена спеціальним помічником Президента США Дж. Картера з питань охорони здоров'я П. Борном ще у 1978 році. Гуманітарні питання, особливо охорона здоров'я, на його думку, можуть слугувати основою для встановлення діалогу та подолання дипломатичних бар'єрів, оскільки вони виходять за рамки традиційних, більш нестабільних та емоційних проблем. Одним з успішних прикладів багатосторонньої медичної дипломатії під час конфлікту стала співпраця між США та СРСР у подоланні віспи в розпал Холодної війни під егідою ВООЗ. Хоча в цьому випадку суперники не підписали офіційних угод чи договорів, але неформально координували свою допомогу навколо спільної мети охорони здоров'я. Подібно встановилося й чотиримісячне припинення вогню через епідемію дракункулеза («гвінейських хробаків») 1995 року, коли уряд Судану та протиборчі сили дозволили міжнародним та місцевим медичним працівникам доставляти необхідні ліки та вакцини до тисяч сіл посеред громадянської війни. Згодом концепція «медичної допомоги», яка розвивалася протягом останніх десятиліть трансформувавшись у термін «глобальна дипломатія охорони здоров'я» [3]. Крім того, урядовці та міжнародні організації все частіше почали використовувати глобальну дипломатію охорони здоров'я як інструмент для одночасного виконання програм з охорони здоров'я та налагодження міжнародних відносин.

Дослідники Глобального центру охорони здоров'я І. Кікбуш та О. Лю виокремили основні етапи розвитку глобальної дипломатії охорони здоров'я. Перший датується 1998 – 2008 рр., коли дипломатія охорони здоров'я актуалізувалася через діяльність ВООЗ, яка відіграла дедалі активнішу роль як нормотворця у сфері глобального здоров'я в міжнародній політиці. Так, прийнявши низку важливих міжнародних угод (Рамкову конвенцію із боротьби проти тютюну (2003 р.) і Рамкову програму з підготовки до пандемічного грипу (2011 р.) [1], ВООЗ продемонструвала багатосекторну дипломатію в складному середовищі численних правових рамок та часто конкуруючих урядових програм.

На цьому етапі суттєво зросла кількість учасників глобальної дипломатії охорони здоров'я, позаяк міжнародні організації та національні уряди розпочали дискусії з громадянським суспільством, благодійними фондами та науковцями, щоб віднайти рішення для найгостріших проблем охорони здоров'я у відповідь на Цілі розвитку тисячоліття, прийняті у 2000 р. Відповідно,

почала формуватися глобальна політика охорони здоров'я, де посилювалася роль недержавних суб'єктів [1, с. 2160-2161].

Другий етап розвитку глобальної дипломатії охорони здоров'я (2008-2018 рр.) характеризувався подальшою консолідацією глобальної системи управління охороною здоров'я, зростанням кількості її учасників, а також фінансових надходжень до численних глобальних програм у цій сфері. Однак затримка реакції ВООЗ на кризову ситуацію, яка виникла внаслідок вірусу Ебола в Західній Африці у 2014 р. призвела до серйозної критики дій організації, а довготривале невизнання наслідків суспільних потрясінь у країнах, охоплених епідемією та відсутність співпраці з гуманітарним сектором до розгортання іноземних військових контингентів з логістичної підтримки та створення тимчасової нової організації – Місії ООН з надзвичайного реагування на Еболу для координації міжнародної реакції. Це актуалізувало необхідність реформування глобальної системи управління охороною здоров'я. Так, були створені Програма ВООЗ з надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я та Резервний фонд для допомоги у реагуванні, а також запроваджена Спільна зовнішня оцінка з метою допомоги країнам оцінити національний рівень дотримання Міжнародних правил охорони здоров'я (МПОЗ). Важливо, що після епідемії Ебола суттєво зросла увага до охорони здоров'я на рівні політичних структур поза ООН. Питання охорони здоров'я стало пріоритетним на саміті G7 у 2015 р., а згодом представлено на саміті G20 в Гамбурзі (2017 р.). Активізувалася клубна дипломатія через зустрічі міністрів охорони здоров'я в рамках G7 та G20, до яких також залучалися міністри фінансів країн-учасників цих провідних організацій і Генеральний директор ВООЗ [1, с.2161-2162].

Політичним проривом стало прийняття у 2015 р. Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 р., де охорона здоров'я виявилася невід'ємним компонентом і результатом кожної Цілі сталого розвитку, що посилює потребу переходу до узгодженої політики та інтегративної дипломатії. Відтак відбувся важливий зсув до багатосторонньої дипломатії шляхом одночасного використання як універсально визнаних організацій (таких як ВООЗ), платформ (наприклад, Порядок денний на період до 2030 року), так і систематичних дискусій політичних груп, пов'язаних зі здоров'ям (БРИКС, G7, G20 тощо) [1, с.2161-2162]. Проте ефективність такої взаємодії залежить від готовності всіх сторін до переговорів, а роки пандемії COVID-19 довели, що ці переговори стають дедалі складнішими.

Сучасний етап у розвитку глобальної дипломатії охорони здоров'я датується початком пандемії COVID-19 та характеризується посиленою участю

глав держав та глав урядів в умовах, коли багатосторонність зіштовхнулася зі значними викликами. Одночасно країни з високим рівнем доходу продемонстрували крихкість та слабку відданість глобальним нормам охорони здоров'я. Не існувало глобально узгоджених рамок або моделей задля подолання пандемії, фіксувався безпрецедентний виклик у переговорах щодо справедливого та рівного доступу до вакцин проти COVID-19. Посилився геополітичний розрив між країнами з високим, низьким та середнім рівнем доходів, а попередньо вироблені глобальні інструменти охорони здоров'я не врахували політичних детермінантів здоров'я. Зростання націоналізму, популізму та недовіри до глобальних інституцій ще більше посилює розбіжності між національними та глобальними реакціями на пандемію COVID-19 [1, с. 2162-2163]. Це найперше проявилось у вакцинному націоналізмі, коли національний суверенітет та зовнішньополітичні позиції в глобальній дипломатії охорони здоров'я конкурують із солідарними зусиллями ВООЗ.

Цілком обґрунтованим є твердження про те, що дипломатія здоров'я взаємопов'язана з явищем «нової дипломатії», яка зародилася внаслідок адаптації до ключових змін після Холодної війни. По-перше, кінець суперництва наддержав призвів до геополітичної реконфігурації держав у міжнародній системі, зокрема піднесення Бразилії, Росії, Індії та Китаю. По-друге, стрімкий розвиток глобалізації призвів до посилення взаємозалежності та нових викликів у сфері зовнішньої політики та дипломатичної діяльності, спричинених колективними діями (наприклад, зміна клімату, міграція, економічна нестабільність, пандемії та ін.) [4]. Отож новий дипломатичний порядок денний огортає доволі широке коло актуальних питань із зовнішньої політики, що спричинило появу нових спеціалізованих галузей дипломатії, в тому числі й у сфері охорони здоров'я.

Ключові цілі глобальної дипломатії здоров'я визначені ВООЗ, а саме: посилення безпеки здоров'я та здоров'я населення; налагодження відносин між державами та зобов'язання широкого кола учасників співпрацювати з метою поліпшення здоров'я; досягнення результатів, які вважаються справедливими, а також дій задля зменшення бідності та забезпечення рівності. Для цього застосовуються різноманітні інструменти в галузі охорони здоров'я на національному, регіональному та глобальному рівнях. Йдеться про багатостороннє співробітництво, наприклад, участь у міжнародних організаціях (ВООЗ, СОТ, ООН тощо), переговори та співпрацю (укладання угод, конвенцій), допомогу та підтримку (надання фінансової, технічної та гуманітарної допомоги), безпеку та реагування на надзвичайні ситуації (наприклад, на спалахи захворювань та пандемії), пропаганду

та захист (підвищення обізнаності та мобілізації політичної підтримки різноманітних кампаній у галузі охорони здоров'я); дослідження та обмін даними; формування партнерств та альянсів між урядами, міжнародними організаціями, неурядовими організаціями та іншими зацікавленими сторонами [2].

Дипломатія є невід'ємною частиною системи глобального управління здоров'я, яка зі свого боку є складовою сучасної геополітики. Це яскраво простежувалося в умовах пандемії COVID-19, коли багатостороння співпраця зіштовхнулася з численними викликами, а дипломатія опинилася в центрі уваги міжнародних організацій та політиків найвищого рівня. Завдяки перемовинам вдалося досягнути консолідованої позиції навіть між тими країнами, які в інших випадках перебувають у вкрай напружених відносинах. Так, на початку пандемії протистояння між США та КНР призвело до блокування важливих угод у рамках ВООЗ, Ради Безпеки ООН, G20 та G7. Через брак ресурсів та слабкі повноваження міжнародних організацій, то країни з високим рівнем доходів розпочали хвилю «вакцинного націоналізму», скерувавши значні фінансові потоки для забезпечення ексклюзивного доступу до вакцин виключно власного населення. Проте окремі держави вдалися до геополітичної «вакцинної дипломатії», передаючи вакцини союзникам і дружнім країнам. Фактично, під час пандемії COVID-19 держави втілювали два типи дипломатії здоров'я: один задля встановлення солідарності та рівності, а інший – досягнення геополітичної переваги [1]. Як бачимо, міжнародні актори використовують дипломатію здоров'я для досягнення різних цілей.

Підхід ЄС до розв'язання проблем глобального здоров'я базується на європейських цінностях, найперше правах людини та пов'язаних з ними солідарністю, універсальністю, рівністю та доступом до якісної медичної допомоги, а також безпеки та розвитку людини. Він сформувався під впливом трьох основних факторів. По-перше, зростання усвідомлення глобальної відповідальності та зобов'язань, що значною мірою стимулювалося глобальними інституціями громадянського суспільства (радикальними соціальними рухами, неурядовими організаціями та релігійними групами). Здоров'я як право людини було визнано одним з найважливіших прав людини. По-друге, після закінчення Холодної війни посилювався інтерес до питань охорони здоров'я бідних країн через загрози нових інфекційних захворювань та побоювання нестабільності внаслідок відсталості та розпаду держав, що набуло особливого політичного значення. Окрім того виникли нові виклики здоров'ю внаслідок зміни способу життя та погіршення стану навколишнього середовища, що часто розглядається в більш широкому понятті

«безпеки людини». По-третє, у 1990-х роках на ВООЗ та інші міжнародні інституції чинився тиск, що призвело до скорочення їхніх бюджетів і, відповідно, зменшення кількості програм, реалізованих ними. Водночас все більше усвідомлювалося значення охорони здоров'я не лише як гуманітарної проблеми та питання прав людини, але й потенційної загрози безпеці людини, перешкоди для глобалізації та розвитку [5].

Свої зусилля у сфері охорони здоров'я ЄС координує з ООН завдяки тісній співпраці з Секретаріатом та агентствами, фондами та програмами, головно ВООЗ. Європейська Комісія відіграє активну роль в обговоренні питань глобальної охорони здоров'я в рамках G20, G7, а також систематично проводить Глобальний форум з політики охорони здоров'я, який об'єднує представників міжнародних організацій, неурядових організацій та бізнесу. Також Євросоюз є членом Глобальної ініціативи з безпеки здоров'я (GHSI), створеної в листопаді 2001 року під егідою колишнього Міністерства охорони здоров'я та соціальних служб США (HHS). Це посилює позицію ЄС з питань глобальної охорони здоров'я, забезпечуючи узгодженість між внутрішньої та зовнішньої політиками у цій сфері задля досягнення цілей глобальної охорони здоров'я [6].

В умовах сьогодення, особливо після пандемії COVID-19, ЄС дотримується позиції, що благополуччя та життя громадян, процвітання та стабільність суспільств і економік, а також сталий розвиток залежать від підходу до здоров'я. Звідси глобальне здоров'я розуміється як важлива складова зовнішньої політики ЄС, критично важливий напрям з геополітичної позиції та центральний елемент відкритої стратегічної автономії ЄС. Проблеми глобального здоров'я розглядаються у контексті швидкозмінного геополітичного середовища, впливу потрійної планетарної кризи, пов'язаної зі зміною клімату, біорізноманіттям та забрудненням, що особливо критично позначається на населенні найбільш вразливих країн. Неодноразово лідери ЄС наголошували на потребі створення надійної глобальної стратегії охорони здоров'я, здатної забезпечити нову, узгоджену, ефективну та цілеспрямовану політику в усьому світі, формування рівних відносин з країнами-партнерами на основі спільної відповідальності та спільної власності [7].

Сучасна дипломатія здоров'я ЄС реалізується на засадничих положеннях «Глобальної стратегії ЄС у сфері охорони здоров'я. Краще здоров'я для всіх у мінливому світі», яка була прийнята у листопаді 2022 р. та замінила глобальну політику ЄС у сфері охорони здоров'я 2010 р. Ключовим підходом є твердження, що ЄС прагне підтвердити відповідальність і поглибити лідерство в інтересах найвищих досяжних стандартів охорони здоров'я

на основі таких фундаментальних цінностей як солідарність і справедливість, а також поваги до прав людини [7]. Ця мета поєднується з реалізацією ЦСР у сфері охорони здоров'я до 2030 р., позаяк у сукупності країни досягли лише близько чверті визначених тут показників, головню з причин інфекційних захворювань, високої дитячої та материнської смертності, а також недоїдання. Стратегія визначає три пріоритети у вирішенні глобальних проблем охорони здоров'я: 1) забезпечення кращого здоров'я та благополуччя людей протягом усього життя; 2) зміцнення систем охорони здоров'я та просування загального медичного страхування; 3) запобігання та боротьба із загрозами здоров'ю, застосовуючи підхід «Єдине здоров'я» [6].

Документ базується на двадцяти керівних принципах та визначає конкретні напрямки дій для покращення здоров'я населення цілого світу, як-от: посилити потенціал у сфері профілактики, готовності та реагування, а також раннього виявлення загроз здоров'ю на глобальному рівні; створити постійний глобальний механізм, який сприятиме розробці та рівному доступу до вакцин та профілактичних заходів для країн з низьким та середнім рівнем доходу; покращити взаємодію та координацію політик і заходів ЄС та його держав-членів, щоб виступати єдиним фронтом і вживати ефективних заходів у всьому світі; підтримувати сильнішу, ефективну та підзвітну ВООЗ; керувати новим глобальним управлінням у сфері охорони здоров'я, усуваючи прогалини та забезпечуючи узгодженість дій; забезпечити посилення ролі ЄС у міжнародних організаціях та органах; розширити партнерства на основі рівноправності, спільної власності, взаємних інтересів та стратегічних пріоритетів; посилити взаємодію з ключовими зацікавленими сторонами у сфері глобального здоров'я; збільшити фінансування ЄС для глобального здоров'я з максимальним ефектом тощо [7, с.3].

Задля реалізації таких амбітних цілей ЄС та його держави-члени, використовуючи підхід «Team Europe», визначили стійкі шляхи інвестування в глобальне здоров'я, пропорційні до потреб, включаючи внески партнерів, а також нові фінансові інструменти. Зокрема, програми EU4Health, Horizon Europe, Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI-Global Europe), Інструмент передвступної допомоги, Інструмент технічної допомоги та обміну інформацією. Наприклад, ЄС зобов'язався виділяти щонайменше 20 % своєї допомоги на досягнення ЦПР та соціальної інклюзії в рамках NDICI-GE на період 2021-2027 рр., а також запланував у вигляді грантів понад 4,4 млрд євро на глобальне здоров'я на національному, регіональному та глобальному рівнях (бюджет програми

EU4Health на 2021-2027 рр.) [7, с.26]. Варто зауважити, що бюджетна підтримка залишається домінуючою, дозволяючи здійснювати реформи та підтримувати активний політичний діалог з країнами-партнерами.

Заплановані кроки реалізуються на трьох рівнях. Так, з метою забезпечення потужного голосу та лідерства у сфері охорони здоров'я на глобальному рівні, то ЄС підтримує цілу низку ініціатив. Наприклад, навчання, залучення та утримання медичних працівників у країнах-партнерах; Партнерства Фонду ООН у галузі народонаселення (45 млн євро); Глобального фонду боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією (715 млн євро); Партнерства щодо загального медичного страхування, що адмініструється ВООЗ (125 млн євро); Gavi, Альянс з вакцинації (300 млн євро); Фонд пандемії (427 млн євро); дослідження та розробку вакцин проти нових інфекційних захворювань, зокрема через Коаліцію за інновації у сфері готовності до епідемій за підтримки програми «Горизонт Європа» та ін. [7].

Позаяк регіоналізм відіграє дедалі важливішу роль у сучасній системі міжнародних відносин, то ЄС розширює партнерство у сфері охорони здоров'я на регіональному рівні, зокрема в Африці, Латинській Америці та Карибському басейні, Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, а також підтримку співпраці Південь-Південь. Ключові ініціативи тут стосуються виробництва та доступу до вакцин, ліків та медичних технологій для зміцнення фармацевтичних систем в Африці із залученням регіональних виробничих потужностей; формування сталої охорони здоров'я з використанням підходу «Єдине здоров'я» в Африці; цифрового здоров'я для підтримки сильних та цифрових систем охорони здоров'я в Африці; партнерство між ЄС та Латинською Америкою та Карибським басейном щодо виробництва вакцин, ліків та медичних технологій, а також зміцнення систем охорони здоров'я тощо [7, с.30]. Щодо регіону Східної Європи, то, наприклад, у лютому 2021 р. ЄС упровадив регіональну програму з бюджетом понад 40 млн євро, що є частиною Team Europe і базується на спільній ініціативі ЄС та ВООЗ «Solidarity for Health». Програма стосується допомоги в підготовці до безпечної та ефективної вакцинації країнам Східного Партнерства, в тому числі й Україні, а також інформування громадськості про існуючі ризики, збір даних про вакцину, моніторинг безпечності щеплень, спеціальну підготовку медперсоналу, логістичну допомогу і складання плану вакцинацій. Завдяки ініціативі, то до країн СП доставлено понад 11 млн засобів індивідуального захисту, 12 тис. лабораторних комплектів, 1500 апаратів штучної вентиляції легенів, а також понад 20 тис. тестів на коронавірус [8, с.31].

На двосторонньому рівні передбачається підтримка та зміцнення систем охорони здоров'я в країнах-партнерах для покращення рівного доступу до основної медичної допомоги. У багаторічних індикативних програмах NDICI-GE увага фокусується на країнах, де охорона здоров'я є пріоритетом, наприклад, Єгипет, Туніс, Лівія, Марокко, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська Республіка, Бурунді, Кенія, Південний Судан, Судан, Уганда, Мадагаскар, Ефіопія, Замбія, Зімбабве, Нігерія, Мавританія, Гвінея, Гвінея-Бісау, Малі, Таджикистан, Лаос, Афганістан, Іран, Куба, Палестина, Ліван [7, с.31]. Також у 2022 році Україна підписала угоду з ЄС про участь у програмі «EU4Health», а вже у 2023 році Європейська Комісія підтвердила понад 4,6 мільйона євро загального фінансування на реалізацію 9 проєктів для підтримки національної медичної системи та ініціатив громадського здоров'я, що сприятиме підвищенню рівня доступності українців до медичних послуг та розвитку системи ранньої діагностики неінфекційних захворювань, зокрема онкологічних та серцево-судинних захворювань [9].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Сьогодні ЄС є важливим партнером майже у всіх напрямках глобальної охорони здоров'я: політично, економічно та фінансово, а підписання Лісабонського договору значно посилило цю роль. ЄС продовжує відігравати ключову роль у глобальній дипломатії здоров'я, дотримуючись концепції м'якої сили у зовнішній політиці, виступаючи нормативним лідером у зміцненні глобальної охорони здоров'я та безпеки. Ключовими діями ЄС у глобальній дипломатії здоров'я залишаються інструменти фінансової та технічної допомоги, регуляторний вплив, кризове реагування, посилення багатосторонніх партнерств, інновації та дослідження, зокрема цифровізація сфери охорони здоров'я. Також ЄС прагне до формування нового глобального порядку у сфері здоров'я, основою якого є більш ефективна та підзвітна ВООЗ.

Однак сьогодні ЄС зіштовхується з цілою низкою викликів як внутрішнього, так і зовнішнього порядку денного в досягненні амбітних

цілей дипломатії здоров'я. Йдеться про стрімке поширення популізму та націоналізму, антиінтеграційних настроїв, нерівності та соціальних розколів, дезінформації, зниження довіри до глобальних багатосторонніх інституцій (найперше ВООЗ), політизацію охорони здоров'я, коли медичні питання перетворюються на політичні інструменти. Перелічені тенденції все більше посилюються в країнах-членах ЄС, що протирічить засадничим цінностям європейської інтеграції. Дедалі значимими є нові безпекові виклики (війни, конфлікти, поширення зброї масового знищення, тероризм тощо), що мають різносторонні наслідки. По-перше, призводять і до зростання чисельності населення, котре потребує допомоги в охороні здоров'я, і до збільшення фінансування таких програм, їх ресурсного забезпечення загалом. По-друге, гостра необхідність нарощення військового потенціалу самих країн-членів ЄС може призвести до скорочення видатків на глобальну систему охорони здоров'я. По-третє, невизначені перспективи глобальної діяльності США у сфері дипломатії здоров'я може суттєво обмежити партнерський та лідерський потенціал ЄС. По-четверте, європейські цінності не завжди підтримуються й самими країнами ЄС, підтримуючи підхід «єдиного голосу» на міжнародній арені, тому провадити дипломатію здоров'я на попередніх засадах стає все складнішим завданням для Брюсселю. Саме від ефективності дій ЄС у подоланні таких викликів буде залежати й результативність дипломатії здоров'я, у тому числі в досягненні лідерських позицій, безпеки, взаємного розвитку та просування європейських цінностей. З іншого боку, активізація та вдале застосування міжнародних партнерств у сфері охорони здоров'я за участі ЄС може слугувати дієвим інструментом миробудівництва, що може стати темою для подальших досліджень. У тому числі й в контексті російсько-української війни, а також повоєнного відновлення України – консолідації українського суспільства, збільшення інвестицій, робочих місць, відновлення людських ресурсів і промисловості, посилення демократії, прав людини та активізації євроінтеграційного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kickbusch I., Liu A. Global health diplomacy—reconstructing power and governance. *Political Science and Health*. 2022. Vol 399. – P. 2156-2166. URL: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2822%2900583-9> (date of access:10.01.2026).
2. Health diplomacy. URL: <https://www.diplomacy.edu/topics/health-diplomacy/> (date of access:14.01.2026).
3. KATZ R., KORNBLIT S., ARNOLD G., LIEF E., FISCHER J. E. Defining Health Diplomacy: Changing Demands in the Era of Globalization. *The Milbank Quarterly*. 2011. – Vol. 89. – №. 3. – P. 503–523. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3214719/> (date of access:14.01.2026).
4. Lee K., Smith R. What is 'Global Health Diplomacy'? A Conceptual Review. *Global Health Governance*. 2011. – Vol. V. – P. 1-12. URL: https://www.researchgate.net/publication/261833347_What_is_'Global_Health_Diplomacy'_A_Conceptual_Review (date of access:11.01.2026).

5. Global Health Europe. URL: <https://globalhealththeurope.org/> (date of access:11.01.2026).
6. Global health. URL: https://health.ec.europa.eu/internationalcooperation/global-health_en (date of access:11.01.2026).
7. EU Global Health Strategy: Better Health For All in a Changing World. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2022. URL: https://health.ec.europa.eu/system/files/2023-10/international_ghs-report-2022_en.pdf (date of access:11.01.2026).
8. ЄС та Всесвітня організація охорони здоров'я підготують країни Східного Партнерства до вакцинації. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/yes-ta-vsesvitnya-organizacziya-ohorony-zdorovya-pidgotuyut-krayiny-shidnogo-partnerstva-do-vakczynacziyi/> (дата звернення: 11.01.2026).
9. Євросоюз виділяє Україні понад 4,6 млн євро на проекти у сфері охорони здоров'я в рамках програми «EU4Health». URL: <https://doz.zoda.gov.ua/83-news/3622-evrosoyuz-vidilyae-ukrajini-ponad-4-6-mln-evro-na-projekti-u-sferi-okhoroni-zdorov-ya-v-ramkakh-programi-eu4health> (дата звернення: 12.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026